

Խ Մ Բ Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն

ՆԵՐՍԵՍ Ե ԱՇՏԱՐԱԿԵՑԻ

(1770—1857)

Այս տարի փետրվարի 13-ին լրացավ երջանկահիշատակ Ներսես Ե Աշտարակեցի կաթողիկոսի ծննդյան երկուհարյուրամյակը։

Հիշարժան այս տարեդարձի առիթով Մայր Աթոռում գրված 1970 փետրվար 13 թվակիր և համար 674 հայրապետական կոնդակով ազգիս Վեհափառ Հայրապետը հրահանգում էր սեպտեմբեր ամսում Հայաստանյայց բոլոր եկեղեցիներում հոգեհանգստյան հանդիսավոր պաշտոններ կատարել և կենդանի խոսքով ու հրատարակություններով ոգեկոչել մեծագործ և հայրենասեր Հայրապետի անունն ու հիշատակը։

Սրբատառ և գեղեցկահյուս Իր կոնդակում Հայոց Հայրապետը բնութագրում էր ամբողջական ձևով մեծ Աշտարակեցու կյանքն ու գործունեությունը։

«Աստուծոյ ողորմութեամբ, ԺԹ դարը Հայաստանեայց եկեղեցւոյ եւ ժողովորդի պատմութեան վրայ կը բացուի հոգեւոր գարթօնքի ու ազատութեան շեփորներով։

Հերոսական մաքառումներու աչդ դարաշրջանի սեմին, մեր առջեւ կը բարձրանայ պայծառ ու հզօր իմացականութիւնը Հայրապետի մը, որ գիտցաւ ա. Էջմիածնի ոգեկան կատարներուն հասնիլ, եւ աչդ բարձունքէն լուսաւորել հոգեւոր-ազգային վերածնունդի

ճամփան, առաջնորդելով իր ժողովորդի աչդ լոյսով»։

Աշտարակեցին ԺԹ դարի առաջին կեսի մեր եկեղեցական, ազգային և մշակութային զարթոնքի ամենախնդրատիպ և բազմալատակ մեծություններից մեկն է, որպէս հսկանմանավորություն, Մայր Աթոռի միաբանութեամբ լուսավորության և հատաշրիմության ջանադով մտավորական, թեմակալ առաջնորդ, հայրենասեր ու մեծագործ հոգեւորական։

Աշտարակեցին ավելի քան մի ամբողջ դար ղեկավարելով ու ջերմությամբ ծառայել է Մայր Աթոռ ա. Էջմիածնին, հայ ժողովրդին ու իր բազմաշարժար հայրենիքին։

Մի պահ Աշտարակեցին շողաց հայրենակնամարում ու անցավ։ Բայց նրա անունն ու գործը մնացին հայ ժողովրդի երախտագետ սրտում, մեր եկեղեցական-մշակութային տարեգրության մեջ։

Աշտարակեցին պատկանում է պատմության։ Նա դիմագրավել է ժամանակի անդրադարձող դատաստանին և իր կյանքով ու գործունեությամբ ամուր կերպով կանգնել է ԺԹ դարի մեր պատմության անմահ փառքեր լուսավոր փաղանգում և հավետ կենդանի մեր ժողովրդի սրտում։

Փառավոր ու ուսանելի է եղել Աշտարակեցու անցած գործունեության ուղին, մոնումենտալ ու միաձուլյալ իր ամբողջ պատգության և խորության մեջ, միաժամանակ ի՞նչ արտեռանդն արդյունավորությամբ և հույսկապ իրագործումներով:

Ահա թե ինչու արդար է արձանագրել, որ ԺԹ դարի մեր եկեղեցական-ազգային տարեգրության պատկերասրահում նրա դիմանկարը կմնա միշտ պայծառ ու մերժելի, և գալիք սերունդներն էլ երախտագետ գործվանքով ու հիացումով կխոնարհեն իրենց գլուխները հայ եկեղեցու եռամեծ Հայրապետի և անձնդիր հայրենասերի խնկելի հիշատակի առաջ:

Աշտարակեցին իր կյանքի ու գործունեության մեջ մարմնավորում էր հայ ժողովրդին, նրա երազներն ու իդեալները, նրա մտահոգություններն և ուրախությունները: Նա մարմնացումն էր մի ամբողջ ժամանակաշրջանի մտայնության և հայրենական ապրումների:

Աշտարակեցին, ինչպես մեր պատմության այլ մեծություններ, դուրս էր եկել հայ ժողովրդի ծոցից: Ժողովուրդն էր ծնել, սնուցել նրան և անձնավորել նրա մեջ ինքնիշխան, լրիվ ու ամբողջական, իր հոգու բոլոր գեղեցիկ մասունքներով,

Հայոց Հայրապետը իր հոբելյանական կոնդակում նշում է. «**Ինչպես բազում մեծագործ եկեղեցական ղեմքերու, նաեւ անոր հոգիին ծննդավայրը եղաւ ս. Էջմիածին, որուն նուիրեալ զաւակը և ապա զահակալը դարձաւ, յիշատակութեան արժանի իրագործումներով, հայոց պատմութեան ամէնէն բախտորոշ մէկ շրջանին**»:

Աշտարակեցու կյանքի ու գործունեության առաջին շրջանը երիտասարդական ու խանդավառ անցումն է Մայր Աթոռում, մինչև 1796—1814 թվականներ: Այդ ժամանակահատվածում Աշտարակեցին հանդիսանում է նախանձախնդիր և զինվորյալ, ուխտապահ միաբանը Մայր Աթոռի, իբրև աջ բազուկը ձերբնազարդ Տ. Դանիել և Տ. Եփրեմ կաթողիկոսների:

1808 թվականի հունիսին, երբ Մայր Աթոռում կազմվում է առաջին Գերագույն հոգեվոր խորհուրդը կամ Սինոդը, յոթ ժողովական եպիսկոպոսներից մեկը Աշտարակեցին էր, որպես «երիտասարդ և ժիր միաբան» և որը «ավելի գործունեություն ցուցուց, պարզապես յուր անձնական և անխոնջ աշխատասիրության հետևելով և անոր վրա կուգար ամփոփվիլ բոլոր գործունեությունը» մինչև 1814 թվականը, նշում է Օրմանյան սրբազանը:

1814 թվականին Աշտարակեցին 44 տարեկան հասակում իր հոգևոր, իմացական

ուժերի ծաղկման ու հասունության շրջանում, ընտրվում էր վրահայոց առաջնորդ:

Աշտարակեցու առաջնորդության տարիներին վրահայոց թեմը ապրում է իր հոգեվոր, մշակութային, հայրենասիրական զարթոնքի փառավոր շրջանը:

Ս. Էջմիածին և հայրենիք. եկեղեցի և կրթություն. հայ ժողովրդի հոգևոր և իմացական լուսավորություն: Ահա Աշտարակեցու գործունեության լուսավոր և ամուր զայաճակները: Այս մտածումների լույսի տակ, իր առաջնորդության տարիներին, Թիֆլիսում, հայ եկեղեցու թեմը դառնում էր հաճախ հայ հավատքի, քրիստոնեական առաքինության և բարեպաշտության և հայրենասիրության և լուսավորության ամբիոն, նրա հայադրոշմ, կրոնաբույր քարոզների և ճառերի հզոր շեշտերի տակ:

Աշտարակեցու առաջնորդության տարիների գործունեության փառավոր մեծագործությունը հանդիսացավ, արդարորեն իր անունը կրող Թիֆլիսի **Ներսիսյան հայոց հոգեվոր դպրոցի** հիմնադրությունը, որն իր գործունեությունը շարունակեց մինչև 1925 թվականը և շուրջ մեկ դար վճռական և պատմական դեր կատարեց ընդհանրապես հայ մշակույթի և ի մասնավորի հայ մանկավարժական, գիտական, հասարակական մտքի զարգացման պատմության մեջ:

Աշտարակեցին իր հայրենասիրական փառավոր գործունեության համար արդարորեն կոչվել է **պաշտպան հայրենյաց**:

Նա եղել է շարունակողը հայրենասեր այն եկեղեցականների և աշխարհականների գործունեությանը, գործիչներ, որոնք Իսրայել Օրոց սկսած ճշմարիտ և իրապաշտ քաղաքականությամբ հայ ժողովրդի ազատությունն ու Հայաստանի ազատագրումը պարսկական և օսմանյան լծից, կապում էին անվերապահորեն ուսու բարի ժողովրդի և Ռուսաստանի հետ:

Հայրենասիրությունը Աշտարակեցու հոգու ամենասրբազան հրադրքն է եղել դեռևս Էջմիածնում, ուսանողական, երիտասարդական տարիներին, երբ նա մտածում էր հայ ժողովրդի «ապաբախտության և անցյալի փառքերից զրկված լինելու» տխուր կացության վրա:

Վեհափառ Հայրապետը շատ ճշմարտորեն և տպավորիչ կերպով է բնութագրել Աշտարակեցու հայրենասիրական գործունեությունը իր սրբատառ կոնդակում.

«**Մեծ Աշտարակեցին իր կեանքի ամենափառալուր պահը ապրեցաւ սակայն 1827-ի հոկտեմբերին, երբ սուրբ խաչը ձեռքին՝ մարտի հրաւեր կարդաց, կազմակերպեց ու գլուխը անցաւ հայ կամաւորներու զոհերուն, վասն Քրիստոսի եւ վասն հայրենեաց**»

ազատութեան, պատգամելով՝ «Դիմադրեցէք թշնամուն եւ սորա արբանեակներին կամ ռուսաց զօրքերի հետ միասին եւ կամ թէ ուրիշ կերպ. թէ հարկ լինի մի խնայէ՛ք ձեր արեան վերջին կաթիլը»։ Այսպէս է որ հայոց զօրքերը անմահացան՝ Էջմիածնի եւ Երեւանի գրաւման հերոսամարտերուն մէջ։ Եւ այսպէս է որ ռուս ժողովուրդի օգնութեամբ վերջ գտաւ պարսիկ խաներու դաժան տիրապետութիւնը Արեւելահայաստանի վրայ»։

1843 թվականի ապրիլի 17-ին Աշտարակեցին ընտրվում էր Ամենայն Հայոց կաթողիկոս։

Աշտարակեցու ընտրությամբ հայ ժողովրդի սիրտն էր բազմում հայրապետական գահի վրա և Մայր Աթոռի համար բացվում էր եկեղեցական-մշակութային, կրթական և հայրենասիրական գործունեության խոստումնալից ճանապարհ։

Աշտարակեցին երիտասարդական ժողովրդի և իրեն հատուկ վճռականությամբ և ձեռներեցությամբ ձեռնամուխ էր լինում Մայր Աթոռի ներքին վանական-միաբանական ու տնտեսական կյանքի բարեկարգման աշխատանքներին։

Մայր Աթոռում Աշտարակեցու մեծագործությունների շարքում պետք է հիշել նաև իր անունը կրող լինել ու անտառը, շաքարի գործարանը, որոնք Մայր Աթոռի համար

տնտեսական մեծ նշանակություն ունեցող ձեռնարկներ էին։

Աշտարակեցին որպէս իր ժողովրդին նվիրված պայծառաստեւ ու քաջ հովիվ, իր հայրապետության տարիներին, 1843—1857, Մայր Աթոռ ս. Էջմիածինը դնում է դարձյալ նրա հոգևոր առաքելության բարձրության և հայրենասիրական-ազգային ղեկավարության ճանապարհի վրա։

1857 թվականի փետրվարի 13-ին Թիֆլիսում, 86 տարեկան հասակում, իր աչքերը փակում է մեծ Աշտարակեցին։

Սույն խմբագրականը ավարտում ենք Օրմանյան սրբազանի՝ Աշտարակեցու մասին տված հետևյալ բնութագրումով.

«Կրնանք առանց վարանման հայտարարել թէ յուր ժամանակին ամենամեծ ազգային դեմքը հանդիսացավ, հայության համար պատրաստված իսկական օգուտներու շարժառիթը ճանշվեցավ և ազգային կյանքին դեպի լայն հեղաշրջման գլխավոր ազդակը եղավ։

Այն համբավը, զոր վայելեց յուր կենդանության տարիներուն մեջ, այն համակրական զգացումը, որով հայրապետական գահ բարձրացավ, այն ընդհանուր հոշակը զոր մահվրնէ ետք ալ վայելեց և կվայելէ, բավական են արդարացնել մեր տեսությունները...»։

